

Är humor alltid roligt?

I humorn är sammanhanget A och O

”Katt åt linjal, blev mätt!”, utbrister pappa och min lillebror vänder och vrider sig av skratt. Även jag har svårt att hålla mig för skratt, både för att skämtet var ganska roligt, vilket jag inte riktigt vill erkänna, men också för att min lillebrors skratt smittar av sig. När jag sedan berättar samma skämt för mina kompisar drar de bara på munnen och skrattar lite för att vara artiga. Hur kommer det sig att lillebror och jag tyckte att skämtet var roligt men inte mina kompisar?

I artikeln ”Överraskningen gör skämtet: Om lingvistisk humorforskning” (Språkbruk, 3/2015) skriver Maria Ohlsson om kontextfria, kontextbundna och oavsiktliga skämt. Skämtet om katten var i högsta grad kontextbundet. Skämtet föll i lillebrors smak och fick honom att skratta vilket också fick mig att skratta. Tillsammans med mina kompisar var sammanhanget ett annat och därför var skämtet inte lika roligt. Där fanns heller ingen lillebror som höjde stämningen med sitt skratt.

Olika skämt fungerar i olika sammanhang. ”Men det är just det att ett skämt som är roligt med pojkarna i en bastu i Lappland är inte lika roligt på mormors begravning”, säger André Wickström i Radio Vegas radioprogram ”En skrattspegel av samtiden” (25.12.2017). Om ett skämt är roligt eller inte beror helt på vilka människor som är med och vilken plats man är på eller vilket sammanhang det handlar om.

Wickström säger att det finns en tid och plats för alla skämt. Vidare säger han: ”och det har man ju själv gjort misstaget att man har satt det på fel ställe ett skämt och det blev bara fel.” När jag gick lågstadiet blev jag utsatt för skämt som blev satta på helt fel ställen. Jag var väldigt kort växten och jag fick ofta höra det av mina klasskompisar också. Att sedan komma hem och höra min storebror fråga, med glimten i ögat, om jag faktiskt är tillräckligt lång för att få sitta i framsätet kunde få mig att bryta ihop. Något som min bror bara såg som en skämtsamt kommentar tog jag på största allvar. Jag visste ju själv att jag var tillräckligt lång för att få sitta i framsätet och någonstans förstod jag också att han bara skämtade. Men efter att ha hört samma skämt tusen gånger om, både i skolan och hemma, var det inte alls roligt längre. Efter det har jag lärt mig att det är oerhört viktigt att tänka mig för innan jag skojar om något. Ett skämt i fel sammanhang kan bli raka motsatsen till roligt.

Avgörande för om ett skämt är roligt eller inte är själva överraskningen i det hela. Oavsiktliga skämt, som Ohlsson kallar det, för med sig en överraskning som gör att skämtet är roligt eftersom den som hör skämtet inte är beredd på det. ”Att en del skämt inte är lika roliga när man redan har hört dem en gång beror på att överraskningen uteblir”, skriver Ohlsson. Att återberätta skämt är något som jag gör lite för ofta och ytterst sällan lyckas med. Det kan både bero på att skämtet är kontextbundet och inte passar in i den nya situationen, men också just det att överraskningen uteblir. Den person som jag berättar skämtet för är redan förberedd på att jag kommer att säga någonting roligt och blir därför inte överraskad.

När ett skämt berättas är det viktigt att både den som berättar skämtet och den som hör skämtet har i åtanke att alla har olika tycke och smak. När någon säger att de ska berätta en vits eller ett

skämt för mig blir mina förväntningar höga. Tyvärr blir jag ofta besviken då eftersom skämtet sällan lever upp till mina förväntningar. Men precis som Wickström lyfter fram i radioprogrammet är det viktigt att för mig som mottagare komma ihåg att jag fått höra skämtet gratis och att jag då inte heller har någon rätt att kräva att det ska vara ett skämt som faller mig i smaken. Jag kan inte kräva att min pappa ska berätta ett skämt som jag gillar men jag kan heller inte kräva att mina kompisar ska tycka om skämtet jag berättar, på samma sätt som jag inte kan förvänta mig att någon exempelvis ska gilla maten jag lagar.

Ohlsson tar in ett citat av Aarne Kinnunen i sin artikel: "Ingenting är roligt i sig, men vilken form som helst för mänskligt beteende kan göras komisk." Med hjälp av citatet visar hon att humor inte är rolig förrän någon gör den rolig. Stan Saanila uttrycker en liknande tanke i radioprogrammet: "Humorn bara finns, och den som använder humor får använda det till vad som helst, det finns ingen skyldighet till nånting." Jag tycker att det var väldigt bra sagt. Pappas kattskämt bara finns men det blir inte roligt förrän någon skrattar åt det. Vi som hörde skämtet hade varken någon skyldighet att skratta eller någon rättighet att förvänta oss att få skratta.

Ibland är humor roligare då jag själv får bidra med den. Det finns en spänning i att få se hur de som får höra mitt skämt reagerar på det. Det finns också en tillfredsställelse i att få någon annan att skratta. Därför kan ett skämt ibland vara roligare då jag själv berättar det än då jag får höra det. Men även om det ibland gör mig ivrig att få berätta ett skämt måste jag alltid tänka mig för innan ifall det kan sära eller kränka någon.

En humorform som är lite knepigare än andra är ironin eller sarkasmen. Speciellt för barn kan det vara svårt att förstå sig på det. Ironi kan vara speciellt svår att hantera om man är osäker på sig själv. Jag var ett levande bevis på det lågstadiet. Min storebror tyckte att ironi var roligt medan jag inte tyckte det och istället tog åt mig. Men idag är jag också ett levande bevis på att ironi fungerar och faktiskt kan vara roligt. Nu är både jag och min storebror nästan vuxna och vår relation är en helt annan. Han vet hur mycket jag tål och jag vet hur mycket han tål. Ohlsson skriver att det kamratliga retandet "är ett uttryck för en god relation". Det kan jag helt och hållet hålla med om. Den jargong som finns mellan mig och min storebror är ett bevis på att vi vet var vi har varandra och att vi vet hur vi ska få den andra att skratta.

Samtidigt som humorn bara finns och vi får göra vad vi vill med den är det så mycket som måste gå rätt för att det ska lyckas. Rätt människor ska lyssna och rätt människa ska leverera skämtet. Sammanhanget avgör allt. Fel skämt vid fel tillfälle kan förstöra så mycket. Men ett roligt skämt vid rätt tillfälle kan förgylla ögonblicket. Det är viktigt att komma ihåg att humor inte alltid är roligt, men utan humor skulle ingenting vara roligt. Och ibland är det faktiskt tillåtet att skratta åt ett dåligt kattskämt trots att man kanske egentligen inte vill.